דבורנית חרטומנית ת.מ. החרמון – דבורנית חדשה לישראל

אסף שיפמן, מושב מרחביה – asafshifman@gmail.com

עוז גולן, חוג כלנית – golanoz.me@gmail.com

דבורנית חרטומנית *Ophrys scolopax Cav*. ידועה מהחלק המערבי של אגן הים התיכון. היא נפוצה בדרום פורטוגל, דרום ספרד, דרום צרפת ובארצות המגרב. המין מתאפיין בשפית מאורכת דמוית ג'רה (מן קנקן שרוחבו המכסימלי הוא בחציו העליון), בעלי עטיף בצבע סגול או לילך, בעלה עטיף חיצוני אמצעי (העלה הדורסלי, עליון) שנוטה לאחור ובעלי עטיף פנימי דקים וארוכים יחסית. בגבולות תחום התפוצה שפורט לעיל. זהו מין חדש לישראל המצטרף ל-11 מיני דבורניות בר הגדלות בארצנו (שיפמן 2017).
השם חרטומנית ניתן לה כבר בשנת 1793 על ידי Cavanilles על שום צורת השפית וצבע השפית החלודי המזכירים את העוף "חרטומן היערות" *Scolopax rusticola* המוכר מיערות אירופה. מוכרים כיום כמה תתי מין של הדבורנית החרטומנית אותם נזכיר בהמשך המאמר.

מבוא

ב- 21.4.2019 מצא עוז גולן בהר קטע בחרמון הנמוך, קבוצת דבורניות ממין שאינו מכיר. עוז צילם את הדבורנית ושלח את הצילומים, בין היתר, לאבי שמידע אשר העבירם גם לאסף שיפמן אשר העבירם למומחה לסחלבי אירופה , צפון אפריקה, והמזרח התיכון – קרל קרויץ מהולנד. עוז ערך בדיקות משלו וסבר שמדובר ב**דבורנית חרטומנית** והציע את השם העברי – **דבורנית החרמון.**

דבורנית חרטומנית ת.מ. החרמון. צילם: עוז גולן©
להגדלה – לחצו על התמונות.

אסף שיפמן בדק גם כן את הנושא וחשב שמדובר בתת מין חדש, **חרמוני** כהצעת עוז, של **דבורנית חרטומנית.** אסף דיווח על כך לקרויץ אשר הצטרף להערכתו**.** מטעמים עקרוניים שונים אשר קשורים לדיון שנערך בין המומחים בעניין מינים ותת מינים חדשים, העדיף קרויץ לקרוא לדבורנית החדשה **דבורנית החרמון** כמין חדש למדע ולא כתת מין של **הדבורנית החרטומנית.** השם המדעי המלא המוצע הוא:*Ophrys scolopax ssp. hermonii* – **דבורנית החרטומים** תת-מין החרמון או בקיצור **דבורנית החרמון**.

דבורנית חרטומנית צורה אופייניית, פורטוגל. צילם: א. שיפמן©
להגדלה – לחצו על התמונות.

תאור המקום – הצמח נמצא על מעל עין קיניא בסמוך לשביל העולה להר קטע, רום 950 מטר. קרקע אבן חול מהודקת מעורבבת במעט גיר, גריגה נמוכה של לוטם מרווני המדוכאת ע"י מרעה ומשולבת בבתה של סירה קוצנית.

תאור הצמח

הצמח בעל גבעול יחיד המכיל 8-15 פרחים נישא מתוך שושנת עלים המרוכזת בבסיס הצמח. הגבעול גבוה יחסית למיני דבורנית אחרות, גובהו כ- 45 ס"מ, ומכיל 8-15 פרחים המסודרים בצורת שיבולת. הפרחים מכוונים לכיוונים שונים לאורך ציר התפרחת. אורך עלי העטיף החיצוניים – בדומה **לדבורנית דינסמור** וצורתם אליפטית רחבה, אורך עלי העטיף הפנימי – כ- 4 מ"מ וצורתם משולשת, צבע עלי העטיף – ורוד בהיר, כיוון עלה העטיף החיצוני האמצעי – מזדקר למעלה או נוטה לאחור, בכל מקרה אינו נוטה מעל העמודון, אורך השפית –בדומה **לדבורנית דינסמור**, צורת השפית – השפית קמורה מאד ושוליה מקופלים מתחתיה כדוגמת **דבורנית דינסמור**; שרטוט השפית מוגבל לכמחצית השפית, השן שבקצה השפית בצבע ירוק, מחולקת לשלוש אונות ונוטה כלפי מעלה. נצפו במקום כ-50 פרטים.

<u>תת מינים נוספים של **דבורנית חרטומנית:**</u>

1. מספרד ודרום פורטוגל ידועה **הדבורנית המצוירת *Ophrys picta*** שדומה מאד ל**דבורנית החרטומנית,** אך קטנה ממנה במידותיה. עד לשנים האחרונות נחשבה כמין בפני

עצמו. היום היא מסווגת כתת מין דמוי דבורה של **דבורנית חרטומנית**.

דבורנית חרטומנית תת-מין דמוי-דבורה, פוטורגל. שימו לב לעלי העטיף הפנימיים הארוכים ולציורים הצבעוניים הסמטריים, צילם: א. שיפמן©
להגדלה – לחצו על התמונות.

2. מהאיים האגאיים ידועה ה**דבורנית חרטומנית תת מין זעירה** . ***Ophrys minutula*** דבורנית זו מתאפיינת במידותיה הקטנות של השפית, בעלי העטיף הנמשכים לאחור, ובמידות הקטנות מאד של הגבנונים על האונות הצדדיות (לטרליות) של השפית.

הערה: יש חוקרים שמייחסים לדבורנית הזו מעמד של וריאציה ולא תת מין.

יש עוד כמה תת מינים של **דבורנית חרטומנית** באזורי הספר שלה ביון ותורכיה, אך לא נזכיר כאן את כולם. לא נוכל שלא להזכיר את **דבורנית לפטוס *Ophrys lapethica*** שאנדמית לקפריסין ודומה מאד ל**דבורנית חרטומנית**. דבורנית זו שייכת לקבוצה אחרת, קבוצת דבורניות הטבור ***Ophrys umbilicata*** בהן עלה העטיף האמצעי נוטה קדימה מעל העמודון וזה מה שמבדיל אותה מקבוצת הדבו רנית החרטומנית (בתור קבוצה סיסטמטית מוגדרים מספר מינים שיש בידיהם דומות טקסונומית רבה ויש המאחדים אותם למין אחד, לדוגמא קבוצת שום מזרחי היא קבוצת מיני השום בעלי תפרחת צפופה סוככית הכוללת את המינים ש. מזרחי, ש. קטן פרחים וש. הנגב).

מימין: דבורנית טבורית תת-מין לפטוס, קפריסין. משמאל: דבורנית חרטומנית תת-מין זעירה, סמוס, הים-האגאי. צילם: א. שיפמן© להגדלה – לחצו על התמונות.

טבלה המשווה בין תכונות דבורנית חרטומנית לבין דבורנית החרמון (דבורנית חרטומנית ת.מ. החרמון)

פרטים	דבורנית חרטומנית	דבורנית החרמון
אורך השפית	עד 15.5 מ"מ	עד 12 מ"מ
צורת השפית	דמוית קנקן ומאורכת	אליפטית קצרה
שרטוט השפית	צורת X או H	ללא דוגמא מסוימת
צבע עלי העטיף	סגול או וורוד	ורדרד
נטיית העלה הדורסלי (מרכזי עליון)	אחורה	אחורה
אורך עלי עטיף חיצוניים	9-15 מ"מ	9 -13 מ"מ
אורך עלי העטיף הפנימי	3.5-6 מ"מ	4 מ"מ
מועדי פריחה	חודש (7 -) 3-6	סוף חודש 3 עד תחילת חודש 5
רום פריחה	עד 1700 מטר	950 מטר

ספרות:

שיפמן א 2017 הסחלבים בישראל – המדריך המלא. הוצאה עצמית שיפמן בע"מ, מרחביה.

———————————————————————————————————————

Delforge P 2006 Orchids of Europe, North Africa and the Middle East. A &. C Black, London

Delforge P 2016 Orchidees d' Europe d' Afrique du Nord et du Proche-. Orient

Zissis A and Spyros T 2017 ATLAS of the Greek. Orchids volume 2, The genus Ophrys. Mediterraneo edition.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: שיפמן א וגולן ע 2019 דבורנית חרטומנית ת.מ. החרמון – מין חדש לישראל, כתב-עת "כלנית" מספר 5.

https://www.kalanit.org.il/ophrys-colopax-ssp-hermonii/